

הקדמה למשנה - היחס שבין הנבואה להלכה והכללים לאימות הנביא

א. הקדמה

יודע, שהנבואה לא תועיל בעיון בפירושי התורה ולמידת הדינים בי"ג מדות², אלא מה שיעשה יהושע ופינחס בענייני העיון והדין הוא מה שיעשה רבינא ורב אשי. אבל לשאלת מה הוא יתרון הנביא ופעולתו במצוות, הרי הוא - חי נפשי - מן היסודות הגדולים והעצומים שעליהם משען הדת ויסודו.

ונראה לי שכאן ראוי לי לבאר את היסוד הזה, ואין הדבר אפשרי אלא אחרי חלוקת הנביאים טועני הנבואה, ובמה תתאמת הנבואה - לפי שגם זה יסוד גדול שכבר שגו בו כל המוני העם ואף כמה מבחיריהם³. והוא שהם חושבים שלא תתאמת נבואת המתנבא אלא עד שיעשה אות כאות מאותות משה רבינו וישנה הטבע בהחלט⁴. כמו שעשה אליהו שהחיה בן אשה אלמנה או כמפורסם מאותות אלישע. וזה יסוד בלתי נכון, לפי שכל המופתים שעשה אליהו ואלישע וזולתם מהנביאים לא עשו אותם כדי לאמת נבואתם, כי כבר נתאמתה נבואתם מלפני כן. ולא עשו אותם הנפלאות אלא מפני שהוצרכו להם, ובגלל קרבתם לפני ה' יתעלה מילא רצונם, כמו שהובטחו הצדיקים (איוב כב, כח): "וְתִגְזַר אֲמַר וַיִּקָּם לְךָ"⁵.

אולם תתאמת הנבואה במה שאסדיר בדברי אלה שהתחלתי. ואומר תחילה, שיסודות תורתנו בנביאים כפי שאסביר:

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 התרגום שלפנינו הינו של הגר"י קאפח, מתוך פירוש הרמב"ם למשנה, הוצאת מוסד הרב קוק.
- 2 זאת בניגוד גמור למה שנראה מהכוזרי ג,לט שהעניין האלוהי פועל בישראל גם בעניין קביעת ההלכה.
- 3 כי אחת הטעויות היא שאם אדם מאמת את נבואתו לפי הכללים, עלול העם לחשוב שהוא יכול לשנות מצווה או להוסיף או אפילו להורות לעבוד עבודה זרה. על כן צריך לבאר שכל האימות של הנביא והשמיעה בקולו הם כשאינו מורה לעבור על הדת.
- 4 כן שיטת ריה"ל בכוזרי. ודבריו פשוטים, שהרי הנבואה לשיטתו היא מדרגת חיים שלמה הכוללת הימצאות בהנהגה על-טבעית, כאשר הנבואה היא רק אחד הפרטים שלה. לכן אם הוא טוען לנבואה, טבעי שיעשה נסים. אולם הרמב"ם מדבר על נבואה כתהליך טבעי, ואם כן מה לה ולנסים? כפי שנראה, הדרך שמציע הרמב"ם יוצרת קשיים ודחקים רבים מאוד.
- 5 שלושת היסודות שבא הרמב"ם לבאר: החילוק שבין הנביאים (ארבעה סוגים), תפקיד הנביא בנוגע לדין ההלכתי (אין תפקידו להתערב בענייני ההלכה אלא בעניינים חוץ-הלכתיים), הדרך לאימות נבואתו (אין צורך בנסים אלא בהגדת עתידות).

מסלול 1: יום ב, כב אייר מסלול 3: יום ד, כא אייר
מסלול 2: יום ג, כב אייר מסלול 4: יום ה, כ אייר

ב. ארבעה סוגים של נביאים

טועני הנבואה נחלקים תחילה לשני חלקים, מתנבא בשם עבודה זרה, או מתנבא בשם ה'.

והנבואה בשם ע"ז לשני חלקים:

החלק הראשון - שיקום נביא ויאמר: כוכב פלוני השרה עלי רוחניותו, ואמר לי עבדוני בכך או דרשוני בכך. וכן אם קרא לעבודת פסל או צורה מן הצורות ואמר: הוא ניבא אותי בכך, והודיעני בכך, או ציווני להזהיר על עבודתו באופן פלוני, כמו שהיו עושים נביאי הבעל ונביאי האשרה.

והחלק השני - שיאמר חזון נראה אלי מה', לעבוד נעבד פלוני, או להוריד רוחניות פלונית באופן פלוני ויאמר אופן מאופני העבודה והמעשים שעושים אנשי אותו הסוג כפי הכללים הידועים בתורתנו, הרי גם זה מתנבא בשם ע"ז. לפי ששם זה ("המתנבא בשם ע"ז") כולל האומר שהיא בעצמה ציוותה על עבודתה או באיזה דבר שיהיה, או האומר שה' ציווה לעבוד איזה נברא.

וכאשר נשמע מהמתנבא אחת משתי הנבואות האלה, ונתקימה עליו העדות כפי דין תורה - הרי דינו שיומת בחנק. כמו שאמר יתעלה (דברים יג, 1): "וְהִנְבִּיאַ הָהוּא או חֵלֶם הַחֲלוֹם הָהוּא - יוֹמֵת". ואין לחוש לנבואתו ולא נבקש ממנו מופת, ואפילו עשה מופתים אשר לא שמענו מופלאים כמותם כדי לאמת דברו - הרי זה נחנק ואין לחוש לאותם המופתים. לפי שסיבת קיום אותם המופתים - מה שאמר הכתוב (שם ד): "כִּי מִנְּסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם" וכו', כי עדות השכל⁶ המכחישה את נבואתו, גדולה מכוח עדות העין הרואה מופתיו. לפי שכבר נתברר אצל בעלי השכל שאין ראוי לכבד ולא לעבוד זולת היחיד שהמציא כל המציאות ונבדל בתכלית השלמות.

גם במתנבא בשם ה' נחלק לשני חלקים:

החלק הראשון, שיתנבא בשם ה' ויקרא ויזהיר על עבודתו ויאמר שה' הוסיף על המצוות מצווה או גרע מהם מצווה מכל המצוות שכלל אותם ספר התורה. ואין הבדל בין שיוסיף ויגרע במקראות או שיוסיף ויגרע בפירוש המקובל. ההוספה והגרעון במקראות - כגון שיאמר: ה' אמר לי שהערלה שנתיים בלבד ואחרי שנתיים מותר לאכול פירות הנטיעה. או שיאמר, שה' אמר לי שארבע שנים היא אסורה באכילה במקום אמרו יתעלה (ויקרא יט, כג): "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֲרֵלִים" וכדומה לזה. או

הערות - ילמד ענויים דרכו

6 בעוד שבהל' יסודי התורה נימק הרמב"ם את היות אדם זה נביא שקר בכך שנבואת משה אומתה בעדות גדולה יותר מהנסיים של אותו נביא, ושמשה ציווה בתורה להתנהג עמו כך (וכך כותב גם לקמן לגבי נביא המתנבא בשם ה' לשנות התורה), לגבי נבואה לעבוד עבודה זרה כותב הרמב"ם טעם אחר: השכל מחייב לעבוד רק את בורא העולם.

מסלול 1: יום ב, כב אייר	מסלול 3: יום ד, כא אייר
מסלול 2: יום ג, כב אייר	מסלול 4: יום ה, כ אייר

שישנה בקבלה איזה שינוי שיהיה אף על פי שפשטי הכתובים מסייעים אותו - כגון שיאמר: מה שנאמר בתורה (דברים כה, יב) "וְקִצְתָּהּ אֶת כַּפָּה לֹא תַחֹס עֵינְךָ" - הוא קציצת היד ממש ואינו קנס המבייש כמו שביאר הקבלה (=המסורת), ויחס דבר זה לנבואה ויאמר שה' אמר לי שזה שנאמר וקצותה את כפה הוא כפשוטו⁷, גם זה יומת בחנק לפי שהוא נביא שקר ויחס לה' מה שלא אמר לו.

וגם בזה אין לחוש לאות או מופת, לפי שהנביא שהפליא את כל באי העולם במופתיו ונתן ה' בלבנו אמיתותו והאמונה בו כמו שהבטיח לו ה' בכך באמרו (שמות יט, ט): "וְגַם בְּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם" - כבר הודיענו על פי ה' שלא תבוא מאת ה' שום תורה זולת זו. והוא אמרו (דברים ל, יב-יד): "לֹא בְשָׁמַיִם הִיא לְאֹמֶר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְכוּ' וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא וְכוּ' כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְכֶּךָ". ואמרו "בפין ובלבכך" רצה לומר המקראות הסדורות בפה או הדינים הנלמדים בדרך העיון שהוא מכלל הכוחות הנמשכים מן הלב. והזהירנו שלא להוסיף עליהם ולא לגרוע מהם באמרו (שם יג, א): "לֹא תִסֶּף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ". ולפיכך אמרו (חז"ל) ע"ה (שבת קד, א): "אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה". וכיון שידענו מדבריו שדבר סרה על ה' ויחס לו מה שלא אמר לו - נתחייב מיתה, כמאמר הכתוב (דברים יח, כ): "אִךְ הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דְּבַר בְּשָׁמַי וְכוּ' - וַיִּמָּת הַנְּבִיא הַהוּא".

והחלק השני, שיקרא לעבודת ה' ויזהיר על תורתו, ויצווה בני אדם על שמירת התורה בלי תוספת ולא גרעון, כמו שאמר אחרון הנביאים (מלאכי ג, כב): "זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֶרֶב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים". ויבטיח טובות לשומריה ועונש לעוברים עליה, כמו שעשו ישעיה וירמיה ויחזקאל וזולתם. ויצווה ציונים ויזהיר אזהרות שלא בענייני הדת, כגון שיאמר: הילחמו על עיר פלונית או אומה פלונית עכשיו, כמו שציווה שמואל את שאול להילחם בעמלק אז. או שיזהיר מלהרוג, כמו שהזהיר אלישע את יהורם שלא להרוג חיל חזאל הנמצאים בשומרון, כידוע. וכמו שהזהיר ישעיה מלהכניס את המים לפנים מן החומה. וכמו שהזהיר ירמיה את ישראל מלצאת מירושלים, וכל כיוצא בזה.

לפיכך כשיטען הנביא את הנבואה ולא ייחס אותה לע"ז ולא הוסיף על ד"ת ולא גרע ממנה, אלא נתעסק בעניינים אחרים כמו שביארנו, צריכים אנו לבחון אותו כדי לאמת טענתו, אם נתאמתו דבריו - חייבים לשמוע לכל אשר יצווה מקטני העניינים ועד גדולם. וכל העובר על משהו מכל אשר יצווה - חייב מיתה בידי שמים, כמאמר ה' בעובר על דברי הנביא (דברים יח, ט): "אֲנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעַמּוֹ". ואם לא נתאמתה נבואתו - מיתתו (של הנביא) בחנק.

הערות - ילמד ענוים דרכו

7 בחז"ל ישנה דעה המפרשת כן בפסוקים, אולם הנביא מומת מפני שאומר שקיבל זאת בדבר ה', ואם כן אנו יודעים שהוא מדבר בשקר כי נאמר שלא תהיה עוד התערבות משמים לביאור התורה.

מסלול 1: יום ב, כב אייר	מסלול 3: יום ד, כא אייר
מסלול 2: יום ג, כב אייר	מסלול 4: יום ה, כ אייר

שאלות מנחות:

- ✦ האם הנביא שייך להנהגה המדינית או לרוחנית?
- ✦ נביא שמוסיף או גורע מתורת משה - האם הוא עובר על העיקר השביעי, שמשה אדון הנביאים, או על העיקר התשיעי, שהתורה לא תשתנה?
- ✦ האם נביא יכול להשתמש בנבואתו מבלי לסתור מסורת תורה שבעל פה מסיני אלא רק להוסיף גזרה דרבנן או ללמוד בי"ג מידות של התורה דבר הלכה?